

Jadwiga Daniek-Salawa

doradca metodyczny z zakresu wychowania przedszkolnego

Nie takie kompetencje straszne, jak je malują!?

„ Skoro pięćdziesiąt procent zdolności do nauki rozwija się w ciągu pierwszych czterech lat życia, a kolejne trzydzieści procent do ukończenia ośmiu lat, to programy rozwojowe dla okresu wczesnego dzieciństwa powinny być traktowane jako najwyższy priorytet. ”

/Gordon Dryden, Jeannette Vos/

Terminologia

Kompetencja – połączenie trzech atrybutów: wiedzy, umiejętności i postawy. Wyróżniają one daną osobę łatwością sprawnej, skutecznej, odpowiadającej oczekiwaniom jakościowym, realizacji danych zadań. Działania osoby kompetentnej, w danej dziedzinie, winny spełniać obowiązujące w danej społeczności/organizacji kryteria. (Wikipedia). W literaturze pedagogicznej również spotykamy różnorodne definicje kompetencji. Przykładowo W. Okoń określa kompetencje jako „zdolność do osobistej samorealizacji” (Okoń, 1996, s. 129), poza tym uważa, że kompetencja jest rezultatem procesu uczenia się. Co istotne, odkrycie naturalnych kompetencji u dziecka jest pierwszym krokiem do rozwijania tych, które ma słabiej rozwinięte. Natomiast zdaniem M. Czerepaniak-Walczak kompetencja to: „szczególna właściwość, wyrażająca się w demonstrowaniu na wyznaczonym przez społeczne standardy poziomie umiejętności adekwatnego zachowania się oraz przyjmowania na siebie odpowiedzialności za nie” (Czerepaniak-Walczak, 1997, s. 87–88).

Kluczowe – jest określeniem dopełniającym kompetencje i oznacza to co wiodące, niezbędne, przewodnie. Wobec tego **kompetencja** to zakres czyjejś wiedzy, umiejętności i postaw.

Umiejętność zaś, to praktyczna znajomość czegoś, biegłość w czymś, zdolność wykonywania czegoś. Dlatego **być kompetentnym** – oznacza opanowanie dużej liczby umiejętności elementarnych oraz posiadanie konkretnej wiedzy o miejscu, czasie i sposobie ich zastosowania. Inaczej mówiąc jest to precyzyjne i przemyślane wykorzystanie posiadanej lub zdobywanej właśnie wiedzy w praktyce np. przedszkolnej lub szkolnej. Podsumowując można zaznaczyć, że istotą kompetencji jest zbiór tego, co dziecko potrafi robić. To nie tylko wiedza na temat, co i jak trzeba wykonać, ale także psychologiczne nastawienie do realizacji edukacyjnego zadania.

Skąd się wzięły kompetencje?

Kompetencje kluczowe to ostatnio dość często spotykane określenie pojawiające się w kontekście edukacji postrzeganej jako uczenie się przez całe życie. Zalecenia Rady (Unii Europejskiej) z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie formułuje definicję tego pojęcia, które rozumiane jest jako połączenie wiedzy, umiejętności i postaw odpowiednich do sytuacji. Jak kształtować je w przedszkolu? Czy to coś nowego? Spokojnie i bez paniki. Otóż okazuje się, że nauczyciele w przedszkolu od zawsze w sposób celowy i przemyślany realizowali w swojej pracy wychowawczo – dydaktycznej obecne zalecenia Parlamentu Europejskiego. Na przestrzeni lat zmieniała się tylko terminologia i nazewnictwo, a podstawowy cel zawsze był taki sam. Kształtowania umiejętności kluczowych w przedszkolu nie realizuje się jako odrębnej dziedziny aktywności, ale włącza się je w całościowy obręb konkretnych dziedzin, przedmiotów i treści poprzez dobór odpowiednich metod i form kształcenia. Chodzi bowiem o to, aby wychowanek był wyposażony nie tylko w wiedzę, ale także w konkretne umiejętności, takie które pomogą mu radzić sobie w nowej rzeczywistości społecznej i gospodarczej. Istotą kompetencji kluczowych jest przede wszystkim właśnie ponadprzedmiotowość, wzajemne przenikanie i współzależność. Dlatego nie mówimy o rozwijaniu pojedynczych kompetencji kluczowych, tylko wszystkich razem, bo nie ma tutaj żadnej hierarchii. Wszystkie kompetencje kluczowe uważane są za jednakowo ważne, ponieważ każda z nich może przyczynić się do udanego życia we współczesnym społeczeństwie, we współczesnej rzeczywistości. Nauczyciel pracujący z dziećmi przedszkolnymi, a zwłaszcza nauczyciel świadomy swojej roli i ciężkiej na nim odpowiedzialności doskonale wie, że w swojej codziennej pracy wychowawczo-dydaktycznej realizuje zalecenia Parlamentu Europejskiego. Jak zapewnia Ministerstwo Edukacji Narodowej (Departament Podręczników, Programów i Innowacji) w sprawie kompetencji kluczowych nie ma żadnej dodatkowej podstawy prawnej regulującej

realizację tych zagadnień. Wszystko, czego potrzebują przedszkolaki w tej kwestii jest zawarte w podstawie programowej. Dlatego jeżeli wychowawca-nauczyciel w przedszkolu sukcesywnie i rzetelnie realizuje zalecenia wszystkich czterech obszarów podstawy programowej (fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy), realizuje również zalecenia Parlamentu Europejskiego dotyczące kompetencji kluczowych. Nie należy wpadać w panikę, a tym bardziej jak uważają niektórzy realizować w danym roku wyłącznie jedną lub dwie wybrane kompetencje kluczowe. Byłoby to nie tylko niezgodne z prawem, ale również pozbawiałoby przedszkolaków możliwości w naturalny sposób (gównie realizowany przez zabawę) nabywania odpowiednich umiejętności, postaw i wiedzy, czyli zdobywania kompetencji kluczowych. W pracy wychowawczo-dydaktycznej z przedszkolakami nie jest możliwe, aby umiejętności, wiedza i postawy, które dzieci zdobywają podczas codziennego przebywania w przedszkolu, były sztucznie rozdzielane, bądź realizowane nie w ścisłej korelacji ze sobą. Właśnie realizowanie podstawy programowej w przedszkolu pozwala na kształtowanie kompetencji kluczowych w sposób zintegrowany i jak to często w żargonie nauczycieli przedszkola jest określane: „mimo chodem”. Można powiedzieć, że dzieci w przedszkolu nabywają kompetencje kluczowe właśnie przy okazji codziennej zabawy, która jest podstawą wychowania przedszkolnego.

Rodzaje kompetencji i przykłady ich realizacji w przedszkolu

Kompetencje kluczowe to te, których wszystkie osoby potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, integracji społecznej i zatrudnienia, co ma bezpośredni związek z aktywnością obywatelską i szeroko rozumianą postawą patriotyczną. Pojęcie ujmowane w takim kształcie dotyczy każdej osoby w konkretnym momencie życia i nie jest uzależnione od jej wieku, bo chodzi o zasób wiedzy, umiejętności i postawy determinujące zachowanie w danej sytuacji. Skoro problem ujmowany jest w perspektywie całego życia, należałoby rozumieć, że u jego schyłku (zakładając, że będzie ono trwało do starości) każda osoba powinna osiągnąć jakieś maksimum kompetencji kluczowych. W pewnym sensie tak jest, ponieważ w bagażu życiowych doświadczeń mieści się wiele kompetencji kluczowych, ale nie każda osoba z wiekiem osiąga takie same kompetencje. Składa się na to wiele czynników, m.in. edukacja instytucjonalna. Wiele zależy więc od warunków, jakie tworzymy dzieciom w przedszkolu. Pamiętajmy, że kształcenie kompetencji kluczowych nie dotyczy tylko dzieci, ale także nauczycieli, którzy również podlegają procesowi „uczenia się przez całe życie”. Dyrektor jako osoba odpowiedzialna za ten proces powinien mieć to na uwadze. Zalecenie unijne ustaliło osiem kompetencji kluczowych, mianowicie:

1. **Kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.** Jest to zdolność do codziennego komunikowania się dziecka w środowisku przedszkolnym z dorosłymi i innymi dziećmi (np. komunikowanie własnych potrzeb, emocji, opowiadanie o zdarzeniach, odpowiadanie na pytania), jak również rozumienia komunikatów kierowanych do dziecka.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

- codzienne słuchanie utworów literackich czytanych zarówno przez nauczyciela, jak i zaproszonych gości
- wypowiedzi spontaniczne i rozmowy kierowane
- odgrywanie scenek (drama, zabawy paluszkowe, teatrzyki kukielkowe, sylwet, pacynkowe)
- ćwiczenia pamięci odtwórczej: nauka wierszy, tekstów piosenek, ról
- występy artystyczne dzieci w uroczystościach przedszkolnych
- prowadzenie różnorodnych zabaw logopedycznych (artykulacyjnych, oddechowych)
- wprowadzanie liter, nauka czytania prostych wyrazów i zdań,
- ćwiczenia grafomotoryki ręki jako przygotowanie do pisania (np. plastelina, ciastolina, gazety, masa solna
- kreślenie szlaczków literopodobnych na różnorodnym podłożu, kreślenie liter po śladzie i samodzielnie

2. **Kompetencje w zakresie wielojęzyczności.** Opiera się na wprowadzaniu zabaw językowych, używaniu prostych zwrotów w języku obcym w sytuacjach codziennych i w zabawie. Istotnym elementem jest wprowadzenie dziecka w odmienne od znanych i typowych sytuacji społecznych, wskazywanie na bogactwo kulturowe, społeczne i językowe innych narodów.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

W ramach realizacji zadań z tego obszaru dzieci uczestniczą w zajęciach języka angielskiego 2 x w tygodniu po 30 minut (ponadto nauczycielki w grupach utrwalają zwroty w j. angielskim). Podczas zajęć przedszkolaki poznają i utrwalają podstawowe słowa i zwroty w języku angielskim, między innymi:

- podają swoje imię, wiek,
- określają nastrój,
- przeliczają, poznają nazwy cyfr,
- nazywają kolory,
- części ciała, ubrania, części garderoby
- podają nazwy wybranych zwierząt,
- śpiewają i tańczą do piosenek po angielsku.

3. **Kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii.** Jest to umiejętność wykorzystywania myślenia matematycznego i logicznego w celu rozwiązywania problemów wynikających z codziennych sytuacji. Podstawowe kompetencje naukowo-techniczne odnoszą się do wykorzystywania i stosowania wiedzy oraz sposobów objaśniających świat przyrody, czyli eksperymentowanie, obserwowanie zjawisk, sprawdzanie, majsterkowanie.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

- codzienne zabawy w przeliczanie, klasyfikowanie, mierzenie, ważenie, z wykorzystaniem między innymi naturalnych eksponatów: owoce, liście, kamyczki, itp.
- rozróżnianie stron: lewa/prawa,
- realizacja ćwiczeń z programu prof. E. Gruszczyk-Kolczyńskiej – „Dziecięca matematyka”
- zadania, zabawy eksperymentalno-doświadczalne, kulinarne.
- codzienne działania m.in. obserwacje zjawisk atmosferycznych, przyrodniczych, prowadzenie kalendarza pogody,
- prowadzenie czasowych „ogródków” w salach,
- zajęcia w ogródku sensorycznym lub sali sensorycznej (jeżeli istnieje taka możliwość)
- zabawy z mikroskopem, lupą itp.,
- zabawy z wykorzystaniem bezpiecznych narzędzi (kaciki majsterkowicza),
- zabawy eksperymentalno-doświadczalne (poznawanie podstawowych praw fizycznych, chemicznych),
- twórczość plastyczna płaska i przestrzenna.
- obserwacje przyrodnicze.

4. **Kompetencje cyfrowe.** Realizowane są poprzez działania wprowadzające dziecko w przestrzeń wirtualną, podejmowanie samodzielnej aktywności poznawczej, w tym zabawy projektowe, konstrukcyjne, pracę techniczną i plastyczną.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

- wykorzystywanie podczas zajęć i zabaw narzędzi TIK (np. magnetofon, rzutnik, laptop, komputer, aparat cyfrowy, dyktafon, kamera, urządzenia sterowane dotykem m.in. tablety)
- w różnych sytuacjach i przy różnych zadaniach wykorzystywanie Internetu, np.: oglądanie prezentacji i filmów edukacyjnych, spektaklów teatralnych,
- zabawy w kodowanie i dekodowanie.

5. **Kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.** Przedszkole to pierwsze metodyczne doświadczenie dziecka związane z uczeniem się – uczeniem się konsekwentnym, możliwie świadomym i ukierunkowanym na osiągnięcie konkretnych celów. Rolą przedszkola jest poznanie indywidualnych cech, preferencji dziecka, dobór odpowiednich metod i form pracy, by przygotować dziecko do różnych form nauki – pracy grupowej i indywidualnej oraz do różnorodności stylów uczenia

się, tworząc dzieciom sytuacje, w których uczą się one gospodarowania czasem przeznaczonym na zabawę, współpracują przy wykonywaniu zadania i biorą odpowiedzialność za wynik swoich działań.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

Kompetencja ta jest kształtowana poprzez realizację wszystkich obszarów podstawy programowej wychowania przedszkolnego podczas wszelkich zajęć.

- dzieci kształtują umiejętność obserwacji i wyciągania wniosków z własnych działań prowadzonych w przedszkolu,
- uczą się konkretnych zachowań i reakcji
- kulturalne zachowanie podczas różnorodnych sytuacji,
- umiejętność współpracy, otwartość, bezkonfliktowość, tolerancja, przy jednoczesnym eliminowaniu postaw społecznie niepożądanych, służą temu tworzone w grupach kodeksy zachowania,
- wdrażane są do samodzielnego zdobywania wiedzy przy pomocy różnorodnych źródeł wiedzy (tradycyjnych i nowoczesnych)
- uczą się współpracy i współdziałania w zespole, grupie, ale też pracy indywidualnej,
- praca w grupach mieszanych wiekowo – uczenie się od siebie, praca zespołowa.

6. **Kompetencje obywatelskie.** Na etapie przedszkolnym to zdolność do stopniowego wychodzenia poza obszar rodziny, do pracy z innymi w grupie przedszkolnej. Istotne jest, aby dziecko zrozumiało obyczaje i sposoby funkcjonowania osób w różnych społeczeństwach i środowiskach, dostrzeżało różnorodność zachowań, a stopniowo też postaw.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

Realizacja tych treści odbywa się nieustannie, podczas wszystkich sytuacji z jakimi stykamy się w przedszkolnej rzeczywistości, a ich celem jest wykształcenie u dzieci postaw społecznie pożądaných, między innymi:

- budzenie zainteresowania historią swojej rodziny, miasta, kraju,
- spacer, wycieczki do różnych miejsc użyteczności publicznej (sklep, zakład fryzjerski, biblioteka, apteka),
- spotkania z przedstawicielami różnych zawodów (pielęgniarka, ratownik medyczny, policjant, strażak) i z rodzicami, którzy prezentują swoje zawody,
- stosowanie zwrotów grzecznościowych,
- nauka patriotyzmu (przez obchody m.in. Dnia Niepodległości, Dnia Flagi),
- udział w akcjach charytatywnych.

7. **Kompetencje w zakresie przedsiębiorczości.** Należy to rozumieć jako zdolność do wcielania pomysłów w czyn. Kompetencja ta obejmuje stwarzanie dzieciom warunków do samodzielnego eksplorowania świata, eksperymentowania, doświadczania. Inicjatywność i przedsiębiorczość są rozwijane wielopłaszczyznowo, i co ważne, ich elementy są obecne podczas wszystkich działań edukacyjnych, wychowawczych i opiekuńczych, w których uczestniczy dziecko w przedszkolu.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

- każdorazowe okazje pozwalające dzieciom samodzielnie doświadczać, eksperymentować, eksplorować (np. robienie kanapek, sałatek, szaszłyków, pieczenie, malowanie, rysowanie, wydzieranie, lepienie, układanie klocków, zabawy w piaskownicy),
- codzienne zabawy na placu zabaw, w sali gimnastycznej, w kąciakach zainteresowań,
- zabawy doświadczalne i eksperymentalne,
- granie w gry zespołowe typu, np. „chińczyk”, warcaby
- stawiania dzieciom zadań do wykonania w parach, grupach czy zespołach, co pozwala im wspólnie działać i poczuć odpowiedzialność za ostateczny efekt swoich działań,
- wycieczki (piesze i autokarowe).

8. **Świadomość i ekspresja kulturalna.** Praca w tym obszarze ukierunkowana jest na twórcze wyrażanie doświadczeń i emocji za pośrednictwem różnorodnych środków ekspresji: muzyki, sztuk teatralnych, literatury i sztuk wizualnych. Doświadczenia takie pozwalają na wyrażenie przez dziecko różnorodnych stanów emocjonalnych, wyzwolenie pozytywnych emocji, a przez to otwarcie się na nowości i pomagają w nawiązaniu relacji.

PRZYKŁADOWE DZIAŁANIA PRZEDSZKOLA

- zajęcia rytmiczno –muzyczne, śpiewanie, granie na instrumentach (w tym niekonwencjonalnych wykonanych z nauczycielem), taniec, układy choreograficzne do muzyki nowoczesnej i klasycznej,
- malowanie (w tym nietypowymi technikami, np. malowanie gąbkami), rysowanie, wydzieranie lepienie, itp.
- udział w różnych uroczystościach – jako mali aktorzy (pasowanie na przedszkolaka, Święto Niepodległości, Jasełka, Dzień Babci i Dziadka, Dzień Mamy i Taty, pożegnanie przedszkola),
- udział w konkursach (muzyczne, plastyczne, recytatorskie), przeglądach, występach,
- udział w koncertach muzycznych, przedstawieniach teatralnych i teatrykach w przedszkolu, koncertach, wernisażach
- udział w lekcjach bibliotecznych – współpraca z Biblioteka Publiczną.

Z doświadczenia...

Dla nauczycieli, którzy wciąż poszukują ciekawych inspiracji w swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej polecam dwie pozycje, które są nie tylko ciekawie, zrozumiale i przystępnie napisane, ale również zawierają mnóstwo doskonałych i kreatywnych propozycji pracy z dziećmi w przedszkolu. Poza tym zawarte tam pomysły zainspirują twórczego nauczyciela do codziennej realizacji kompetencji kluczowych. Te książki to:

- Galina Dolya: „Technologia rozwoju dziecka”
- Joanna Białobrzaska: „Zostań nawiedzoną nauczycielką, czyli jak uczyć, żeby nauczyć”.

Polecam te książki, bo sama z nich niejednokrotnie czerpałam inspiracje do codziennej pracy dydaktyczno-wychowawczej w przedszkolu, a jestem nauczycielem z 28-letnim stażem pracy w zawodzie.

Przykładowy scenariusz zajęć dla dzieci starszych:

Temat: Owady...

Cele ogólne:

- doskonalenie umiejętności czytelnicych,
- kształtowanie kompetencji matematycznych,
- zdobywanie wiadomości o treściach przyrodniczych.

Cele operacyjne:

- słucha tekstów i rozumie ich treść,
- czyta wyrazy, zdania według własnych możliwości, wie, które z nich odnoszą się do wysłuchanego tekstu,
- układa działania matematyczne typu: $10-4 = 6$, $5+ 3= 8$ rozwiązując zadania tekstowe,
- reaguje ruchem na wyraz globalny lub obrazek,
- dodaje, odejmuje w pamięci lub na konkretach, potrafi znaleźć odpowiedni wynik,
- porównuje liczebność zbiorów,
- rozwiązuje krzyżówkę przez układanie wyrazów z liter i naklejanie ich w odpowiednich kratkach,
- rysuje treść dotyczącą hasła krzyżówki.

Metody pracy:

- słowne,
- czynne,
- oglądowe.

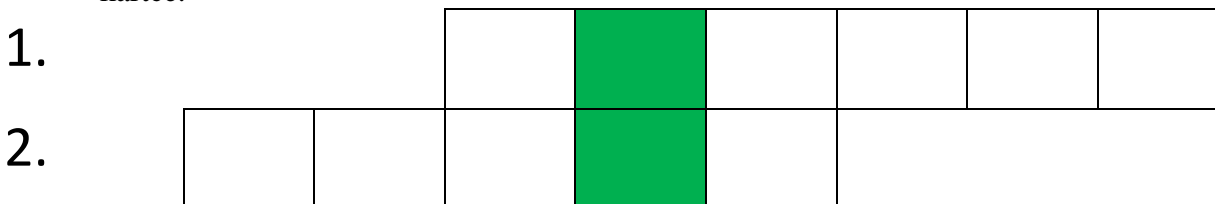
Formy organizacyjne:

- zbiorowa,
- indywidualna.

Pomoce: tekst: „Wiosną w ogrodzie...” według J. Daniek-Salawy, zdania i wyrazy dla każdego dziecka przygotowane w kopertach imiennych, napisy *TAK* i *NIE* na tablicy, dywaniki i koperty matematyczne dla każdego dziecka, zadania tekstowe, muzyka CD, wyrazy globalne, obrazki, sylwety motyli z działaniami matematycznymi, „rabaty” z wynikami (4, 5, 6, 7), znaki mniejszości i większości, krzyżówka i zestaw wyrazów dla każdego dziecka, pytania do krzyżówki, kleje, nożyczki, kredki.

Przebieg:

- Słuchanie krótkiego tekstu: „Wiosną w ogrodzie...” – krótka analiza słowna.
„Wiosną w ogrodzie...”
Wiosną w ogrodzie spotkać można wiele owadów. Pomiędzy kwiatami fruwać osy, motyle i pszczoły. Ganiają komary i uciążliwe muchy. Biedronki w czerwonych sukienkach przeglądają się w porannej rosie, a cykady wieczorami dają koncerty. Wszędzie można spotkać chrabąszcze i niezwykle pracowite mrówki.
J. Daniek-Salawa
 Dzieci odpowiadają na pytania:
 Kogo można spotkać na łące?
 Które owady są pracowite?
 Które koncertują?, itp.
- Zabawa dydaktyczna czytelnicza: „TAK, NIE”. Dzieci zabierają koperty indywidualne, w których mają zdania dostosowane do własnych kompetencji czytelnicznych. Czytają kolejno treść i przypinają pod napisem TAK na tablicy, jeżeli zdanie dotyczyło wcześniejszego opowiadania lub pod NIE, jeżeli treść nie była zgodna z opowiadaniem.
 Np. *Biedronki mają czerwone sukienki.*
W lesie spotkałam rudego lisa. W ogrodzie fruwać motyle. ; itp.
- Zagadki słowne – dzieci podzielone losowo (na zasadzie odliczenia w kole do czterech) na cztery zespoły. Każdy zespół otrzymuje w kopercie hasło – wyraz. Zadaniem pozostałych dzieci jest zadawanie pytań, na które wybrany zespół może odpowiadać tylko: tak lub nie, żeby odgadnąć hasło (przykładowe hasła: 1 – biedronka; 2 – ślimak; 3 – bocian; 4 – pszczoła).
- Rozwiązywanie zadań tekstowych. Dzieci zabierają dywanik i białą kopertę. Siadają na dywanie w kole. Nauczycielka lub chętne dziecko czyta treść zadania tekstowego, zaś zadaniem dzieci jest ułożenie działania – rozwiązanie tego zadania.
 Przykładowe zadania:
 - *Nad łąką fruwały motyle. 4 były białe, a 5 żółtych. Ile razem fruwało motyli? ($4+5=9$)*
 - *Nad stawem było 10 żab. 6 z nich wskoczyło do wody. Ile żab zostało nad stawem? ($10-6=4$), itp.*
- Zabawa w sferze ruchu: „Zamień się w ...” Dzieci poruszają po sali do muzyki CD zamieniając się w postać, którą przedstawia obrazek lub napis globalny (bocian, motyl, ślimak, osa, żaba, itp.)
- Zabawa dydaktyczna: „Matematyczne motyle” Dzieci losowo otrzymują motyle, na których są naklejone działania matematyczne. Czytają działanie i podają wynik przeliczając w pamięci lub na konkretach, a następnie kładą motyla na kwiatku - nauczycielka wcześniej mówi, że każdy motylek ma kwiatek w ulubionym przez siebie kolorze (wyniki, np. 4 na żółtym, 6 na niebieskim, itp.) Następnie dzieci przeliczają motyle na danych kwiatkach i porównują liczebność wstawiając odpowiednie znaki: $>$, $<$, $=$.
- Praca indywidualna przy stolikach. Każde dziecko otrzymuje diagram krzyżówki i zestaw wyrazów. Chętne dziecko lub nauczyciel czyta kolejno pytania do krzyżówki. Dzieci wybierają odpowiedni wyraz – rozwiązanie, rozcinają na kolejne litery i wklejają w odpowiednie miejsca w diagramie. Po rozwiązaniu krzyżówki odczytują hasło: *OWADY* i rysują treść rozwiązania w wolnych miejscach na kartce.

3.				
4.				
5.				

Pytania do krzyżówki:

1. Ma czerwony dziób, woła: kle- kle -kle.
2. Zielona na łące.
3. Lata koło nosa.
4. Mokra w stawie, jeziorze lub rzece.
5. Np. cytrynek, który fruwa nad łąką.

W tym przykładowym scenariuszu można zauważyć, jak wiele kompetencji kluczowych realizuje się podczas jednych zajęć dydaktyczno-wychowawczych w przedszkolu. Kompetencje są tutaj zintegrowane i wzajemnie się przenikają, bez sztucznego wydzielenia poszczególnych z nich.

Bibliografia:

1. Aspekty i źródła profesjonalnej refleksji nauczyciela, *Maria Czerepaniak-Walczak*, Wydawnictwo Edytor, Toruń 1997
2. Nowy słownik pedagogiczny, *Wincenty Okoń*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1996
3. Rewolucja w uczeniu, *Gordon Dryden, Jeannette Vos*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Poznań 2011
4. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej. (Dz. U. z 2017 r., poz. 356)
5. Technologia rozwoju dziecka, *Galina Dolya*, Key to Learning Polska 2007
6. Zostań nawiedzoną nauczycielką, czyli jak uczyć, żeby nauczyć, *Joanna Białobrzaska*, Wydawnictwo Didasko, Warszawa 2006